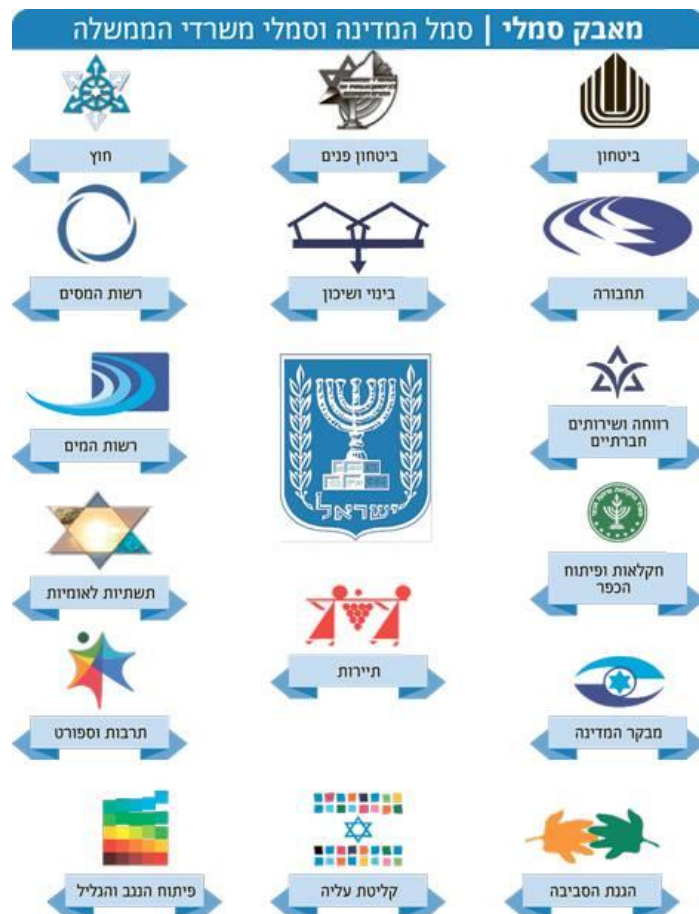

משרדי הממשלה זונחים את המנורה לטובת סמלים ייחודיים.

בנו של אחד ממעצבי הסמל המקורי נאבק להשיב לו את הכבוד הראוי

נר חסון "הארץ" 05.07.2013

בפינה הימנית העליונה בדף הבית של משרד הביטחון מתנוסס סמל המשרד – פרפרזה על מנורת שבעת הקנים, שקניה צפופים ויצוקים מברזל. נראה כי מעצב הסמל ביקש לשדר תחושה של ביטחון ויצר מנורה משוריינת, שמספקת מחסה למי שמסתתר מאחוריה. בדף הבית של משרד הרווחה, באותה פינה, מופיע סמל שהוא מחווה למגן דוד. אחד המשולשים המרכיבים את הסמל נפתח כניצן, כמעין רמז לחמלה.

בדפי הבית של שני המשרדים לא מופיע סמלה הרשמי של מדינת ישראל – המנורה שמשני צדיה ענפי זית - ולא מדובר בתופעה ייחודית: בשנים האחרונות אימצו לעצמם משרדי הממשלה ורשויות אחרות סמלים שונים ומשונים, ורק בחלק מהמקרים נראה לצדם סמל המדינה. גם אם נעשה שימוש בסמל הרשמי, פעמים רבות הוא עובר התאמות ושינויים, כמו חילופי גוון וצבע שמרחיקים אותו מהמקור. במשרד ראש הממשלה, למשל, צבעו את המנורה בזהב.

יש מי שמנסה להיאבק בתופעה ולהשיב לסמל הרשמי של המדינה את המעמד הראוי לו. שומר החותם של המנורה וענפי הזית הוא יורם שמיר, שקיבל על עצמו את התפקיד בין השאר מתוקף ייחוסו המשפחתי. אביו, גבריאל שמיר, היה אחד מ"האחים שמיר", מעצבי סמל המדינה (עם אחיו

מקסים שמיר). המנורה של האחים שמיר זכתה בתחרות לעיצוב סמל המדינה ב-1949, לאחר שגברה על כ-450 הצעות אחרות.

בשנים האחרונות עסוק יורם שמיר בניסיון, שאינו נוחל הצלחה רבה, לשמור על הסמל שהולך ונעלם בים של לוגואים חדשניים. "זה פוגע בתדמית של מדינת ישראל", אומר שמיר על מגוון סמלי הרשויות השונות – או על היעדר סמל כלשהו. "אני מקבל מכתב מרשות המסים ואין עליו סמל של מדינת ישראל, מאיפה אני יודע שזאת הודעה רשמית? והסמל של משרד החינוך דומה מאוד לסמל של עיריית הרצליה, זה לא הגיוני. צריך לייחד את הממשלה וליצור אחדות בסמל שלה. אבי הלך לעולמו ב-1990 ודודי ב-1992. שניהם היו בטוחים שיש רק סמל אחד - וזה הסמל", הוא אומר ומצביע על המנורה המפורסמת.

שמיר פנה כמה פעמים לראש הממשלה, למשרדי הממשלה ולוועדת השרים לטקסים וסמלים, ללא הועיל. לפני שנתיים, אחרי חילופי מכתבים ממושכים, הוזמן סוף-סוף עם שותפו למאבק, המעצב אביב מזוס, לוועדה בין-משרדית שדנה בסוגיה.

"אמרו שבאמת צריך לקדם את זה, אבל מאז לא קרה כלום. הבלגן נמשך ביתר שאת", אומר מזוס. "לכאורה אנחנו, אנשי העיצוב הגרפי, צריכים לשמוח שיש כל כך הרבה לוגואים. אבל מה שקורה היום זה בלגן, הממלכתיות נעלמת. משרד הביטחון, למשל, מזמין הורים שכולים לטקס יום הזיכרון ובראש המודעה יש סמל של המשרד, בלי שום אזכור לממלכתיות. זה לא מקובל בשום מקום בעולם וזה פוגע. אנחנו מדינה צעירה שמגבשת את הזהות שלה וחשוב שיהיה משהו של הממלכה."

אבל גם כאשר נעשה שימוש בסמל, לא תמיד נשמר כבודו. ביום העצמאות האחרון, למשל, צפה שמיר בטקס הדלקת המשואות ונחרד למראה הפודיום שמעליו נאם יו"ר הכנסת, יולי אדלשטיין. על הפודיום צוירה המנורה מתוך סמל המדינה, אבל בעיצוב חדשני – המנורה לא הוקפה בעלי זית ומאחוריה היה רקע של מוזאיקה בגוני תכלת, ורוד וסגול. "הכנסת מארגנת את הטקס והיא צריכה להשגיח גם על הערכים של המדינה ולא רק על הערכים האסתטיים", אומר שמיר. "ענפי הזית מסמלים ערך של שלום. אני חושב שאנחנו לפחות עדיין אומרים שאנחנו רוצים שלום, ולו כמס שפתיים."

הוא פנה במכתב מחאה ללשכתו של אדלשטיין, ונענה בהבעת צער על "עגמת נפש עקב עיצוב סמל המדינה בטקס". אדלשטיין גם הפנה אותו לשרת המשפטים, ציפי לבני. "אני מרים ידיים", אומר שמיר בתגובה.

המחלוקת ההיסטורית על בסיס המנורה

לצד האכזבה שהוא חש עם כל גרסה חדשה של סמל המדינה שמפתחים מעצבים יצירתיים, יש ליורם שמיר גם רגעי נחת. אחד מהם היה לאחר שנודע לו כי בחפירות ארכיאולוגיות במגדל שליד הכנרת נחשפה מנורה חרוטה באבן. המנורה שנמצאה במגדל הוסיפה נדבך לוויכוח שהחל עם בחירת הסמל ב-1949, ויכוח הנמשך ברציפות עד ימינו.

הוויכוח נסב סביב צורתה של המנורה המופיעה בסמל המדינה. המנורה של האחים שמיר היא למעשה העתק של המנורה המופיעה בתבליט שבשער טיטוס ברומא. התבליט מתאר את תהלוכת הניצחון של הרומאים לאחר חיסול המרד ביהודה והמנורה היא השלל הבולט ביותר שנלקח מבית המקדש בירושלים.

אבל המנורה המתוארת בשער טיטוס שונה מתיאורי המנורה במקורות ההיסטוריים וההלכתיים, והיא נבדלת גם מרוב דגמי המנורה שצוירו לאורך הדורות. ההבדל העיקרי נוגע לבסיס המנורה. ברוב התיאורים הטקסטואליים נכתב כי מנורת בית המקדש ניצבה על רגל משולשת (כמו קלשון). מנורת טיטוס והמנורה שבסמל המדינה הן בעלות בסיס מדורג.

במשך השנים הועלו טענות שונות שהביעו פקפוק באותנטיות של עיצוב המנורה בסמל המדינה. בין היתר נטען כי הבסיס שמתואר בתבליט בשער טיטוס הוא למעשה מנשא שבו השתמשו חיילי הלגיון

כדי להוביל את המנורה בתהלוכה. נטען גם שעל הבסיס צוירו סמלים פגאניים, שנועדו לחלל את המנורה. הסמלים האלה הפכו בידי האחים שמיר לקישוטים אמורפיים. שמיר מסביר שבלי קשר לוויכוח הארכיאולוגי, אביו ודודו קיבלו הוראה מפורשת ממועצת העם, שארגנה את תחרות הסמל, להשתמש במנורת טיטוס. "זאת היתה החלטה יפה, שאומרת שהמנורה שבה למולדת. סמל התבוסה הוא סמל הריבונות", אומר שמיר.

המנורה שהתגלתה לפני שלוש שנים בחפירות שערכה רשות העתיקות במגדל היא ממצא נדיר. היא נמצאה בבית כנסת מתקופת בית שני. בניגוד למאות מנורות שצוירו במשך דורות, אפשר להעריך שהאמן שחרט את המנורה במגדל ראה במו עיניו את המנורה המקורית של בית המקדש. לדברי מנהלת החפירה מטעם רשות העתיקות, ד"ר דינה אבשלום-גורני, "זהו השימוש הראשון במנורה כסמל. היא מוצאת מבטן בית המקדש ומוצבת בבית הכנסת וזה מה שהופך אותה לסמל."

שמיר מייחס חשיבות בעיקר לבמה המרובעת שעליה ניצבת המנורה ממגדל. הבמה הזאת מזכירה את בסיס המנורה משער טיטוס ומסמל המדינה. המנורה שנחשפה במגדל רומזת לאפשרות שלמנורה המקורית מבית המקדש היה בסיס דומה יותר לזה שמופיע בסמל המדינה.